

Caloptilia honoratella (Lepidoptera: Gracillariidae) een nieuwe soort voor de Belgische fauna

Willy De Prins, Chris Steeman & M. Jacobs

Samenvatting. Op 04 juni 2006 werd het eerste Belgische exemplaar van *Caloptilia honoratella* (Rebel, 1914) verzameld te Kinrooi (LI), gevolgd door een tweede ex. op 10 april 2017 te Kapellen (AN). Deze soort wordt hier voor het eerst uit België vermeld. Ze leeft bij ons uitsluitend op *Acer pseudoplatanus*. De Belgische vindplaatsen liggen op de noordwestgrens van het areaal.

Abstract. The first Belgian specimen of *Caloptilia honoratella* (Rebel, 1914) was caught on 04 June 2006 at Kinrooi (Limburg), followed by the second one on 10 April 2017 at Kapellen (Antwerp). This species is mentioned here for the first time from the Belgian fauna. The caterpillar lives exclusively on *Acer pseudoplatanus*. Both Belgian localities lay on the northwest border of the species' areal.

Résumé. Le premier exemplaire belge de *Caloptilia honoratella* (Rebel, 1914) a été capturé à Kinrooi (LI) le 04 juin 2006, suivi par le deuxième à Kapellen (AN) le 10 avril 2017. Cette espèce est mentionnée ici pour la première fois de Belgique. Elle vit exclusivement sur *Acer pseudoplatanus*. Les localités belges se trouvent à la limite nord-ouest de la zone de répartition de cette espèce.

Key words: *Caloptilia honoratella* – *hemidactylella* – *rufipennella* – *Acer pseudoplatanus* – Faunistics – Distribution – First record – Belgium.

De Prins W.: Koninklijk Belgische Instituut voor Natuurwetenschappen, Departement Entomologie, Vautierstraat 29, 1000 Brussel. willy.deprins@gmail.com

Steeman C.: Koning Albertlei 90, 2950 Kapellen. christiaan.steeman@telenet.be

Jacobs M.: Molenheide 173, 2242 Zandhoven. maartenjacobs5@gmail.com

Inleiding

Op 04 juni 2006 verzamelde de derde auteur een *Caloptilia*-exemplaar in het Stamprooiersbroek te Kinrooi (LI). Het is een redelijk afgevlagen exemplaar en het werd aanvankelijk als *Caloptilia hemidactylella* (Denis & Schiffermüller, 1775), bonte esdoornstelmtot, gedetermineerd door de eerste auteur en in diens referentiecollectie gedeponereerd. Het werd tevens onder die naam afgebeeld op de Gracillariidae website (De Prins & De Prins 2017). Marcel Prick maakte de eerste auteur

opmerkzaam op het feit dat dit afgebeelde exemplaar (Fig. 1) wel eens de door hem voor Nederland ontdekte *Caloptilia honoratella* (Rebel, 1914) zou kunnen zijn. Dat bleek inderdaad het geval en intussen werd de Gracillariidae website aangepast. Een tweede exemplaar van deze bleke esdoornstelmtot raakte op 10 april 2017 bekend toen de tweede auteur een exemplaar in de dorpskern van Kapellen (AN) fotografeerde (det. T. Muus) (Fig. 2). Met deze nieuwe soort voor de Belgische fauna komt het aantal *Caloptilia*-soorten op 15 te staan en het aantal Gracillariidae op 103 (De Prins 2016).

Figuren 1–2. *Caloptilia honoratella* (Rebel, 1914); 1.– Kinrooi, Stamprooiersbroek, Limburg, 04.vi.2006, leg. M. Jacobs, © J. De Prins; 2.– Kapellen, Antwerpen, 10.iv.2017, leg. C. Steeman, © C. Steeman.

Hoewel verse en goed getekende exemplaren van zowel *C. honoratella* als *C. hemidactylella* met redelijke zekerheid van elkaar te onderscheiden zijn door kleine verschillen in de tekening van de voorvleugels, is genitaalonderzoek toch nodig als het gaat om afgevlagen exemplaren. Over het algemeen is de gele voorrandsvlek

bij *C. honoratella* zowel basaal als distaal afgezet met heel donkerbruine schubben. Bij *C. hemidactylella* is de begrenzing van deze vlek veel minder duidelijk aangegeven. Goede uitleg over de genitaalverschillen, zowel mannetjes als vrouwtjes, vindt men bij Laštůvka & Laštůvka (2001) en bij Prick *et al.* (2017).

Biologie

C. honoratella leeft in de gematigde Europese streken op gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), in het Middellandse Zeegebied ook op *Acer monspessulanum*. Op gewone esdoorn kan men ook *C. hemidactylella* aantreffen, en verder *C. rufipennella* (Hübner, 1796), donkere esdoornstelmtot, een haast eenkleurig bruine soort en dus niet met beide andere soorten te verwarren. De bladmineerders en daaropvolgende kegels van de verschillende soorten zijn niet van elkaar te onderscheiden.

De soort heeft in Midden-Europa één generatie per jaar waarvan de vlinders in augustus beginnen te vliegen. De soort overwintert als adult en die adulten worden in het voorjaar weer actief. Beide Belgische exemplaren zijn dus overwinterde dieren. Bladmineerders moet men van begin juni tot einde juli zoeken. Met een beetje geluk kan men zelfs de pop aantreffen aan de onderkant van een esdoornblad (Ellis 2016, Rist & Stark 2012).

Verspreiding

De soort is oorspronkelijk beschreven uit Oostenrijk, maar het eigenlijke oorspronkelijke areaal van de soort ligt veel zuidelijker, nl. de drie grote schiereilanden van

Europa: de Balkan, Italië en het Iberische schiereiland. Na de laatste ijstijd heeft de soort zich, samen met zijn voedselplanten naar Midden-Europa kunnen verspreiden (Prick *et al.* 2017: 244). *C. honoratella* wordt minder frequent waargenomen dan vele andere *Caloptilia*-soorten, maar dat kan te maken hebben met het feit dat deze soort zich zelden van haar voedselplant verwijdt en slechts sporadisch op licht komt. Beide Belgische vondsten duiden de huidige noordwestgrens aan van het areaal van deze soort.

C. honoratella is uitsluitend uit Europa bekend en wel uit volgende landen: Duitsland, Hongarije, Italië, Kroatië, Macedonië, Nederland, Oostenrijk, Spanje en Tsjechië (De Prins & De Prins 2017 en de referenties daarin).

Dankwoord

Wij danken de heer Marcel Prick om er ons op te wijzen dat het afgebeelde exemplaar op www.gracillariidae.net een *C. honoratella* is en om ons de eer te laten deze soort als nieuw voor de Belgische fauna te melden. Jurate De Prins zorgde voor de foto van het eerste Belgische exemplaar van deze soort, waarvoor dank. T. Muus wordt bedankt voor de determinatie van het exemplaar uit Kapellen.

Referenties

- De Prins W. 2016. Catalogus van de Belgische Lepidoptera. — *Entomobrochure* **9**: 1–279.
- De Prins J. & De Prins W. 2017. Global Taxonomic Database of Gracillariidae (Lepidoptera). World Wide Web electronic publication. — www.gracillariidae.net [geraadpleegd op 30 september 2017].
- Ellis W. N. 2016. Bladmineerders en plantengallen van Europa. — www.bladmineerders.nl [geraadpleegd op 30 september 2017].
- Laštůvka A. & Laštůvka Z. 2011. New records of Nepticulidae and Gracillariidae from the Iberian Peninsula (Insecta; Lepidoptera). — *SHILAP, Revista de Lepidopterología* **39**: 379–387/
- Prick M., Cupedo F. & Schreurs A. 2017. *Caloptilia honoratella* (Lepidoptera: Gracillariidae): een nieuwe soort voor de Nederlandse fauna. — *Entomologische Berichten* **77**(5): 243–247.
- Rist O. & Stark W. 2012. *Caloptilia honoratella* (Rebel, 1914): Wiederfund für Österreich, neu für Wien und Niederösterreich und erste Meldung für Deutschland (Gracillariidae: Lepidoptera). — *Beiträge zur Entomofaunistik* **13**: 122–126.